

ПРОБЛЕМНО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА СЪВРЕМЕННАТА ПОЕЗИЯ
 („ЗА СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ПОЕЗИЯ“ от КОНСТАНТИН ЕЛЕНКОВ,
 С., Народна просвета, 1987)

Може би заглавието на моята рецензия отговаря сравнително точно на характера и на съдържанието, които отличават книгата на Константин Еленков. Действително това изследване е проблемно, защото авторът не се е задоволил да проследи хронологически, линейно фактите и явленията в най-новата ни лирика, както правят някои събирачи на библиографски сведения — акт, който е толкова полезен, колкото е и лесно постижим, — а посредством сложността и многообразието на проучвания материал търси закономерностите на развитието и дава своята интерпретаторска гледна точка. Тъкмо и поради тази особеност ние, специалистите, пък и добре осведомените читатели, можем да разграничим спецификата на един подобен труд в сравнение с ония имитации на „задълбоченост“, чиято реална последица е фактоатрупването, придружено с много цитати, а оставено без проицателно степенуване и осмисляне.

Изглежда е било неизбежно, тъй като такава е и задачата на поредицата „В света на литературата“, към която се отнася и книгата на Константин Еленков — да се подхванат отделни учебно-дидактически въпроси, свързани с възприемането на поетическите произведения и с тяхната роля за естетическото и емоционалното възпитание на учащата се младеж, преди всичко на гимназистите. Макар и не толкова често, авторът се обръща към своите адресати, за да им виуши аргументирано възгледите си за разглежданата проблематика, за нейната широта, сложност и деликатност. Ала в случая е важно да изтъкна, че тези просветно-възпитателни моменти са въведени уместно и с мярка; че те не представляват главната опора на литературно-критическия анализ, който ни тригува не само учители, ученици, дейци на образованието, а всички нас, професионално посветени на поезията, или пък познаващи и обичащи я като част, и то много съществена, от съвременната ни духовна култура, от развоя на днешната българска художествена словесност. . .

Още в началото на преценката си за изследването на Константин Еленков искам да подчертая един твърде показателен елемент, който има специално за мене до известна степен лично въздействие, но в него е заложена и обектив-

на стойност: макар че познавам сравнително пълно процесите в най-новата ни поезия, на която съм отдал повече от три десетилетия внимание, труд и пристрастие, анализите, концепциите и обобщенията, до които достига младият ми колега, ме ангажират и приятно, и ме амбицират за един по-вълбен диалог. Става дума за ония вътрешножанрови, социалноисторически, стилистическо-изразни натрупвания, градации, завоевания и недостатъци, които са присъщи за израстването на българската социалистическа поезия от Девети септември 1944 г. до наши дни. Това е голям период, наситен с различни търсения и успехи, с грешки и нови открития, с динамика в общия развоен контекст, както и с ярки индивидуални постижения. Константин Еленков разглежда явленията върху широк фон, свързва ги с близката и подалечна традиция, постоянно връща погледа и мисълта на читателите към лирическата класика, дава примери също така и от развитието на прозата ни, когато е потребно да онагледим, както и да изясним своите възгледи.

В тая необходима разгърнатост присъствуват неотменно и напълно естествено два основни принципа: историчността на съставките и на обясненията, както и тяхната теоретическа обоснованост. Разбира се, има постановки оспорими, а и немотивирани докрай, за които по-нататък ще кажа нещо по-конкретно. Това обстоятелство според мене прави още по-интересна книгата на Константин Еленков, защото неприемливото ни кара да потърсим друго решение на проблема, или поне да го доуточним, да предложим друга нюансировка в тълкуването. При всички случаи научната „конфликтност“ е предимство, съотнесена към равната и безлична информация. Освен това не бива да се пропуска съображението, че написаното е личен принос в работката на поставената огромна тема и няма претенцията за систематична история на най-новата българска поезия. По-скоро то е индивидуална подготовка за нея и може да послужи на един бъдещ съвместен опит за обхващане и осмисляне на цялата фактологичност и на всички тенденции.

Константин Еленков има заслугата, че пристъпва към понятия, формулировки, съждения и аргументи, които засягат и посвоему доказ-

ват много важни страни от идейно-естетическото развитие на днешната ни поезия: съдържание и граници на схващането за съвременност; актуално и вече отминало не толкова в хронологически, колкото в аксиологически, в ценностен план; психология на социалното възприемане и въздействие на лириката, свързани с вкус и усета за поетическо творчество, с четенето и „разчитането“ на сътвореното; как се формира стилът на епохата, обусловен от диктата на обществения живот, и успоредно с това явяващ се като резултат на вътрешножанрови, на художествени промени; взаимосвързаност и неделимост в общия процес между лириката и нейната оценка, т. е. — каква е ролята на критиката за социалната функция на поезията и за нейното внедряване в съзнанието и в предпочитанията на читателите; утвърждаване и движение на поетиките, които изразяват най-адекватно или непълно поръката на конкретно-историческия период; проблемът за поколенията, които живеят и самостоятелно, и в зависимост от своите предходници, ставайки по специфичен път „учител“ или коректив за идващите автори; изтъкване усилията и завоеванията на отделни поети, които са избрани според личния вкус на изследователя и аргументират някои от неговите наблюдения върху общия динамичен процес; връзката между лирическите формации; онаследяването и „снемането“ на похвати, стилове, цели, виушения и закономерните в този смисъл различия, които характеризират единството и непрекъснатото прераждане в идейно-художественото възприемане и отражение на живота.

Могат да бъдат открити също така и други постановки, уверения, плахи догадки, предлагани версии, категорични твърдения, множество цитати, примери от съвременността и миналото. И всичко това придава на книгата „За съвременната българска поезия“ многопосочност, релефност, раздвиженост, фактологическа стойност, ретроспективна и актуална атмосфера; основание за съгласие, предизвикателство за оспорвания, четивност и полезност, ако тия две квалификации не се виждат някому твърде утилитарни, ала за критически труд те са и комплимент, и степен на оценка. Лично аз така виждам „боравенето“ с явленията и с фактите те от сегашната ни литература. Тя не изисква рецензентска преразказвателност и едно само сухо назоваване, което може лесно да се намери в разнородните справочници. Колкото повече надълбоко, самостоятелно, дори хипотетично навлизаме в лабиринта от имена, творби, сполучи, терзания, правилни ориентирани, погрешни търсения, толкова по-сигурно подлагаме на оценка и на достойна равностепенна самата същност на съвременната ни литература. Това се отнася с такава сила и за поезията. По пряк и по косвен път същата истина някъде цялостно, другаде отчасти покрива и труда на Константин Еленков. Моего предпочитание винаги е клоняло към литературния портрет като синтез на многообразна фактология и ярки обоб-

щения. Ала не може да се отрече в никакъв случай нуждата и от тематично-проблемните изследвания, когато са подчинени на добре овладяната литературна действителност и когато заедно с това са израз на трайни собствени концепции, какъвто е примерът с разглежданата книга.

Трудно ми е да навлизам в подробности, когато става дума за подбираните автори и книги, за преплитането и разграничаването на поколенията, за правените паралели между поетите, за доказването чрез творбите им на общения за интелектуализма, за прозаизацията, за песенността, за емоционалността на днешната ни поезия. Едно подобно увлечение от моя страна би ме отвелo неминуемо при собствените ми възгледи, възпелтени в книгите и в множеството ми публикации. Това е съвсем друг подход към съвременната ни лирика, докато в нашия разговор на централно място застава изследването на Константин Еленков. Намирам го за напълно самостоятелно, лично защитено, допълващо собствените му разработки от предишни книги и статии, органично свързващо се с ония наблюдения, които са посветени на сегашната ни поезия. Колкото и да е придружен от субективни трактовки, неминуеми в тълкуването на разглежданата материя, този труд има в себе си нещо мополично и до голяма степен панорамно в пределите на собствената си тематична и проблемна специфика.

Все пак аз ще посоча моите констатации за недостатъчност на плътността, които биха могли да послужат в бъдещите проучвания на автора. Още повече и затова, защото самият той е установил „невъзможността да говоря за всички плодотворни тенденции в съвременната ни поезия“. Тая възможност е двойка: дължа се на прекомерно широката обхватност, както и на изключително сложната по същество идейно-художествена картина, станала обект за проучване. От друга страна, възможността може да идва и поради въгъла на зрение, от който се подхожда към проблемите. И в двата случая, ако приемем, че субективният подбор е гравитен, а в него не бива да се съмняваме нито за миг, затруднението може само да ни радва, тъй като „не е в криза един жанр, в който талантливо се съревновават толкова много и толкова интересни поети“, както правилно твърди Константин Еленков. И тая истинност го е задължавала да се спре на още по-голям кръг от въпроси, от имена, от явления и факти в съвременната ни поезия. Дажe и един по-бегъл преглед ще покаже, че не са напълно проследени водените дискусии за свободния и за класическия стих; за националната самобитност, свързана някога предимно със селската лирика; за интелектуалната и философската преднина в изображението на битието за разлика или в противовес на песенното, на орфическото начало; за мястото и ролята на фолклора като продължение на традицията или като новогривен момент от развитието на поетическото мислене и пресътворяване. Защото дискусията го-

роят много; и за релефа на самото поетическо творчество, и за неговото възприемане от критиката, и за социалния климат, в който се появяват и се развиват естетическите ценности, и за мишиите литературни величини.

От приложения към книгата библиографски указател се вижда, че Константин Еленков доста обстойно е използвал фактите от съвременната ни поезия и критика. Но който и да е списък може да заблуждава, да изгражда видима представа за обективност, тъй като е много съществена целта на селекцията — на какво и за какво служи тя. Без да се намесвам в критико-интерпретаторската независимост на автора, имам чувството, че някои имена са повече въведени като допълнение, без да е изтъкната същността на творчеството им, а други са натоварени с прекалени постижения, каквито те според мене в действителност нямат. Но това е въпрос на индивидуално оценъчно гледище. По-важно е другото: щом се разглежда линията на развитието в нашата лирика за време от четири десетилетия, неизбежно е било в името на обективността да се привлекат повече аргументи в различна светлина. Липсата на такива поети като Иван Бурин, Николай Стайков, Михаил Берберов, Усин Керим, Людмила Исаева, Лиана Даскалова, Ваня Петкова, Стойко Стойчев, Жеко Христов, Рада Александрова, Надя Кехлибарева, Иван Тренев, Димитър Стефанов, Кольо Семенов, Иван Николов, Крум Пенев, Петър Василев, Иван Вълев, Христо Банковски, Иван Мирчев, Иван Милчев, Александър Бандеров, Цветан Зангов и други (подреждането е произволно) не само като споменати имена, а като творческо присъствие с реален принос в различна насока и с различна степен, не позволява да се доизгради една и по-цялостна, и

по-ярна, и по-колоритна представа за възможностите, завоеванията и тенденциите в съвременната българска поезия. Като брани суверенността на критериите си, тълкувателят се нуждае от по-голяма разкрепостеност на изборността. В случая това се налага още повече и поради обстоятелството, че такава книга ще влезе в училищата, където се формира началното и решителното отношение към автори, книги, явления, процеси, отношения и вкусове, основано върху диешната ни поезия. . .

Отделен проблем остават някои съпоставки, аналогии, обобщения, произтичащи от начина, по който Константин Еленков свързва класическата лирика и нейните въздействия със съвременното поетическо творчество (например успоредицата между Ботев и Хайчев се нуждае от доизясняване, защото в този си вид и при таа трактовка тя звучи много разтегливо и неубедително и в историко-социален, и в емоционално-философски, в личностен план). Ала монте контрапунктове ни най-малко не омаловажават разглеждания труд. И това нещо го казвам не за равновесие на рецензията и не под диктата на шаблона, а защото отговаря на самата реалност. До такава степен е сложен, многопосочен, „задължителен“ и за друго вглеждане в него изучаваният проблем, че сблъскванията на гледища, противоречивите мнения, по-едрите или по-детайлните несъгласия са просто неизбежни. Подбудите за радост са доминиращите, защото става прицел на критическите ни грижи, усилия и възможности една поетическа действителност, която е и привлекателна, и плодотворна.

Иван Спасов

СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ ОТ КОМПАРАТИВИСТИЧНО ГЛЕДИЩЕ (СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ И ФРЕНСКАТА ФИЛОСОФСКА МИСЪЛ И ЛИТЕРАТУРА) от СВЕТЛА ГУЛЯШКА-БАЛКАНСКА. С., БП, 1987)

Повишеният от петнадесетина години на нас литературоведски интерес към проблемите на модерната ни литература закономерно доведе до търсене на нейните корени и до откриването на Стоян Михайловски. След трите десетилетия, през които не се появи нито една книга за този писател, през 1987 г. държаме в ръцете си две. Едната, обмислена грижливо от Атанас Натев и Александър Кьосев, предлага нов критически прочит на Михайловски, за да го включи, обогатен с нови стойности, в диещия ни литературен живот. Другата, плод на научната добросъвестност и търпение на Светла Гуляшка-Балканска, представи навъсеня елечания в светлина, за която предшните му изследователи бяха споменавали само пъхом. Дали думите „за всекиго настъпва неговият час“, крепили поета в самотата му, не са на път да се сбъднат? Литературоведските интереси на Гуляшка и откриването на огромния архив на Михай-

ловски, в който писаното на френски е една съществена част, определят компаративистичния характер на този труд. Приносното в него е широкото и подробно изучаване на френските идейни и литературни източници, подхранвали цял живот мисълта и творчеството на писателя. Като всяко амбициозно изследване, появяващо се на, общо взето, слабо разработен терен, и тази книга решава собствените си проблеми, решавайки и редица други. На първо място, това се някои биографични и текстологични въпроси. Наширко е представено усвояването на френската култура от младия Михайловски в Цариградския лицей и в университетта в Екс-ан-Прованс (II глава); изяснен е псевдонимът „De Profundis“ (с. 109—117). За пръв път са извадени на бял свят много от архивите на поета, като вниманието е съсредоточено най-вече върху писаното на френски — „домашният език“ на Михайловски; представени са както записки по различни въ-